

УДК 343.28/29.01(477)(02)

DOI: 10.18523/2617-2607.2021.8.3-15

Горюх О. П.

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9050-4581>

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ЗА ПРОЄКТОМ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Реформування кримінального законодавства зумовлює появу нових або вдосконалення наявних правових інститутів, що актуалізує проведення ґрунтовних наукових досліджень. Мета статті полягає у визначенні авторського бачення моделі інституту звільнення від покарання в проєкті нового Кримінального кодексу України. Для досягнення поставленої мети з використанням історико-правового, компаративістського, діалектичного, системного, герменевтичного та інших методів критично проаналізовано національне та іноземне законодавство, доктринальні положення, висвітлено сформульовані пропозиції до проєкту нового Кримінального кодексу України.

За результатами проведеного дослідження обґрунтовано основні новели реформування правового інституту звільнення від покарання. Розглянуто міркування, якими керувалася робоча група з питань розробки нового кримінального законодавства, формулюючи нові законодавчі положення. Доведено необхідність зміни термінології інституту звільнення від покарання. Обґрунтовано доцільність закріплення в законодавстві нових субінститутів інституту звільнення від покарання: непризначення покарання; невиконання призначеного покарання; відстрочення виконання призначеного покарання; зупинення виконання покарання. Наведено аргументи щодо доцільності оптимізації системи видів звільнення від покарання. Доведено доцільність трансформації інституту звільнення від кримінальної відповідальності в інститут звільнення від покарання. Визначено шляхи систематизації видів звільнення від покарання, передбачених у законодавстві кримінального блоку. Висвітлено нове бачення регламентації амністії та помилування. Аргументовано нагальність вдосконалення в новому законодавстві правового регулювання апробованих практикою видів звільнення від покарання. Продемонстровано, як позитивні зобов'язання держави в галузі прав людини вплинули на конструювання положень про звільнення від покарання за хворобою, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, амністію.

Ключові слова: інститут звільнення від покарання, систематизація видів звільнення від покарання, звільнення від кримінальної відповідальності, проєкт нового Кримінального кодексу України.

Правове регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку з юридичними фактами, що зумовлюють недоцільність призначення засудженому покарання, реального чи повного виконання призначеного покарання, неспроможність досягнення застосування покарання його мети, неможливість виконання засудженим призначеного йому покарання у Кримінальному кодексі України (далі – чинний КК) забезпечує правовий інститут звільнення від покарання.

Формування вітчизняного інституту звільнення від покарання відбувалося протягом багатьох років. На його становлення впливали правова думка, національне законодавство (зокрема конституційне, кримінальне процесуальне, кримінально-виконавче), іноземне законодавство (що було чинним на теренах України в різні історичні періоди), тенденції судової практики. Слід

визнати, що не завжди законодавчі рішення у сфері звільнення від покарання були виправданими, обґрунтованими, узгодженими.

Починаючи з 2019 р. робоча група з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України (далі – робоча група) працює над проєктом нового Кримінального кодексу України¹. Розроблення положень інституту звільнення від покарання (а також інститутів пробації, обмежувальних засобів, реституції та компенсації) в проєкті нового Кримінального кодексу України (далі – проєкт нового КК) робоча група доручила авторві цієї публікації.

Робота над підготовкою положень інституту звільнення від покарання в проєкті нового КК триває майже три роки. Під час розроблення

¹ Проєкт нового Кримінального кодексу України, <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.

цих положень було враховано, зокрема, положення Конституції України, позитивні зобов'язання української держави в галузі прав людини, прогресивні положення кримінальних кодексів іноземних держав, апробовані правозастосовною практикою положення національного законодавства (а також його вади та недоліки), проблеми судової практики та запити суддів на законодавче розв'язання нагальних прикладних проблем, розроблені доктриною наукові концепти. Окрім особистих наукових напрацювань автора цієї публікації, робоча група взяла до уваги наукові розвідки та ґрунтовні пропозиції Є. Письменського, цінні поради О. Житного, А. Музики, П. Хряпінського, А. Яценка, а також слушні зауваження інших вітчизняних науковців та практиків.

Мета цієї публікації – презентація для обговорення юридичній спільноті основних новел інституту звільнення від покарання, які пропонується впровадити в проєкті нового КК України.

1. Зміна термінології інституту звільнення від покарання. Робота над удосконаленням положень аналізованого інституту розпочалася зі зміни назви розділу, що має ідентифікувати інститут звільнення від покарання в проєкті нового КК серед інших правових інститутів.

У вітчизняній юридичній літературі вчені висловлювали різні пропозиції щодо такої назви. Зокрема, І. Красницький пропонує назвати розділ XII Загальної частини чинного КК України так: «Звільнення від покарання, його відбування, подальшого відбування, заміна покарання більш м'яким та пом'якшення покарання»². Інший український вчений Р. Брящей вважає, що назва цього розділу має бути такою: «Засудження без призначення покарання та звільнення від призначеного покарання»³. Своєю чергою Є. Письменський пропонує таку назву розділу XII Загальної частини чинного КК України: «Звільнення від покарання та відбування його частини. Відстрочка виконання покарання»⁴. Для обґрунтування своїх пропозицій вчені наводять однаковий аргумент: сучасна назва зазначеного розділу Кодексу не відповідає його змісту. І, справді, виглядає дивним те, що законодавець,

вказавши в ч. 1 ст. 74 КК на різні субінститути інституту звільнення від покарання, в назві розділу XII Загальної частини КК чомусь відобразив лише два їх види: «звільнення від покарання» та «звільнення від відбування покарання».

Фахівці з термінології розробили правила нормотворчої техніки. Назва закону, зазначає Робер К. Бержерон, виконує дві функції: сприяти віднаходженню закону та інформувати читача про загальний зміст закону⁵. Заголовки структурних частин закону, виконуючи описову та інформативну функцію, мають бути лаконічними й чітко сформульованими⁶ і відповідати змісту нормативно-правових приписів, які містяться в них⁷.

Вважаємо, що цим вимогам відповідає така назва розділу Загальної частини проєкту нового КК (що ідентифікує аналізований кримінально-правовий інститут) – «Звільнення від покарання». Саме така назва є лаконічною і чітко сформульованою, сприяє віднаходженню цього розділу в структурі Загальної частини Кримінального кодексу і узагальнено відповідає змісту нормативно-правових приписів, які містяться в цій структурній частині кодексу.

У чинному КК закріплено визначення понять «покарання» та видів покарань, проте, на жаль, не сформульовано понять «звільнення від покарання» та різновидів звільнення від покарання. Це, без сумніву, не сприяє однаковому застосуванню закону. У зв'язку з цим робоча група підтримала ініціативу автора цієї публікації закріпити в проєкті нового КК визначення термінологічного звороту «звільнення від покарання» та видів звільнення від покарання (стаття 3.3.1 проєкту нового КК).

Під звільненням від покарання (з урахуванням внесених робочою групою коректив) запропоновано розуміти відмову держави застосовувати покарання до особи, засудженої за вчинення кримінального правопорушення, з підстав, передбачених цим Кодексом. У цьому визначенні відображено такі, зокрема, ознаки аналізованого поняття: звільнення від покарання застосовується лише державою; звільнення від покарання можливе лише після засудження особи (визнання її винною у вчиненні кримінального правопорушення);

² Іван Красницький, «Поняття, підстави та форми кримінальної відповідальності за кримінальним правом Франції та України: порівняльний аналіз» (автореф. дис. канд. юрид. наук, Львівський юрид. ін-т МВС України, 2005), 7.

³ Руслан Брящей, «Звільнення від покарання як форма кримінально-правового реагування на вчинення злочину» (дис. канд. юрид. наук, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2016), 5.

⁴ Євген Письменський, *Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України*, наук. ред. Олександр Дудоров (Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014), 58–9.

⁵ Робер К. Бержерон, *Правила нормопроекування* (Київ, 1999), 18.

⁶ Закон Республіки Беларусь «О нормативных правовых актах», № 361-3, 10 января 2000, <http://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=h10000361>.

⁷ Жанна Дзейко, «Стаття, глава, розділ закону як елемент його структури», *Європейські перспективи* 1 (2014): 6; Зоя Тростюк, *Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України* (Київ: Атіка, 2003), 66.

звільнення від покарання допускається лише з підстав, передбачених виключно Кримінальним кодексом України (про це докладніше буде зазначено нижче).

Своєю чергою, закріплюючи законодавчо види звільнення від покарання, члени робочої групи прагнули «навести лад» у субінститутах інституту звільнення від покарання. Йдеться про те, що в чинному кримінальному законодавстві використовуються такі термінологічні звороти стосовно аналізованого правового інституту: «звільнення від покарання», «звільнення від відбування покарання», «звільнення від подальшого відбування покарання», «заміна покарання більш м'яким», «пом'якшення покарання». Зазначені термінологічні звороти є модельними⁸, оскільки є основою для подальшого формування понятійного апарату інституту звільнення від покарання. Утім, використовує ці термінологічні звороти законодавець у статтях 74–87 чинного КК не завжди коректно.

Зокрема, термінологічним зворотом «звільнення від покарання» законодавець описує різні кримінально-правові поняття: 1) звільнення від призначення покарання (частини 4, 5 ст. 74, частини 1 статей 105, 106 КК); 2) звільнення від призначеного покарання під час ухвалення вироку (ч. 2 ст. 84 КК); 3) звільнення від призначеного покарання після закінчення іспитового строку (ч. 1 ст. 78, ч. 4 ст. 79 КК); 4) звільнення від призначеного покарання під час виконання вироку (ч. 2 ст. 74, частини 1–3 ст. 84 КК). Під звільненням від відбування покарання законодавець теж розуміє (описує) різні кримінально-правові поняття. Це, зокрема, випадки: ухвалення судом рішення про тимчасове невиконання призначеного покарання з певною умовою протягом певного строку (статті 75, 79, 104 КК); незастосування призначеного судом покарання (ч. 5 ст. 72, статті 80, 106, 86 КК); випадки ухвалення рішення про звільнення засудженої особи від подальшого відбування покарання, яке вже виконується щодо неї за вироком суду (статті 81, 107, 83, частини 1–2 ст. 84, статті 86, 87 КК).

Чи доцільно в статтях КК використовувати один термінологічний зворот для позначення різних кримінально-правових понять? Аналіз судової практики свідчить про те, що нічого іншого, окрім плутанини під час тлумачення і застосування положень кримінального закону, такий законодавчий підхід не дає. Ми переконані, що в тексті кримінально-правових норм

потрібно використовувати лише ті термінологічні звороти, які відображають конкретний зміст та поняття певного різновиду звільнення від покарання.

З цією метою у ч. 2 ст. 3.3.1 проєкту нового КК запропоновано чітко закріпити субінститути звільнення від покарання: а) непризначення покарання; б) невиконання призначеного покарання; в) відстрочення виконання призначеного покарання; г) зупинення виконання покарання.

Предметом правового регулювання зазначених субінститутів звільнення від покарання є типізована сукупність різних кримінально-правових відносин, що виникають на різних етапах реалізації кримінальної відповідальності завдяки специфічним юридичним фактам, що їх породжують, і які врегульовують передбачені законом випадки звільнення засудженого від покарання. На підставі зазначених кримінально-правових субінститутів мають бути в подальшому сформовані відповідні інститути (субінститути) кримінально-виконавчого права, що ґрунтується на положеннях кримінального права та застосовується з дотриманням порядку, встановленого Кримінальним процесуальним кодексом України.

Що позначають ці термінологічні звороти? Висловимо своє бачення цього питання. *Непризначення покарання* полягає в безумовній та остаточній відмові держави на підставах, встановлених статтями 3.3.2, 3.3.3 проєкту нового КК, визначити особі, засудженій за вчинення кримінального правопорушення, передбачені законом обмеження її прав і свобод. Своєю чергою *невиконання призначеного покарання* – це умовна та неостаточна (ст. 3.3.4 проєкту нового КК) або безумовна та остаточна (статті 3.3.5, 3.3.6 проєкту нового КК) відмова держави застосувати до особи, засудженої за вчинення кримінального правопорушення, визначені вироком суду обмеження її прав і свобод. *Відстрочення виконання призначення покарання* полягає в умовній та неостаточній відмові держави на підставах, встановлених статтями 3.3.7, 3.3.8 проєкту нового КК, негайно застосувати щодо особи, засудженої за вчинення кримінального правопорушення, передбачені законом обмеження її прав і свобод. Специфікою цього виду звільнення від покарання є те, що після зникнення відповідних підстав для відстрочення виконання призначеного покарання щодо особи виконується призначене покарання. *Зупинення виконання покарання* передбачає умовну та неостаточну відмову держави на підставах, встановлених статтями 3.3.9, 3.3.10 проєкту нового КК, продовжувати застосовувати щодо засудженої особи, яка відбуває покарання,

⁸ Зоя Загінєй, *Кримінально-правова герменевтика* (Київ: АртЕк, 2015), 193–4.

визначені їй вироком суду обмеження її прав і свобод. На відміну від інших видів звільнення від покарання, зазначений різновид застосовується до осіб, що відбувають лише два види покарань – ув'язнення на певний строк та довічне ув'язнення.

Зазначені модельні термінологічні звороти стали основою для подальшого формування понятійного апарату аналізованого правового інституту. У статтях 3.3.2–3.3.12 проекту нового КК використано термінологічні звороти, узгоджені з різновидами звільнення від покарання, закріплені в ст. 3.3.1 проекту нового КК. Доречно зазначити, що автор цієї публікації пропонував робочій групі сформулювати визначення цих різновидів звільнення від покарання в ст. 3.3.1 проекту нового КК. Однак робоча група не підтримала цієї ініціативи (вважаємо, що ці визначення в подальшому заслуговують на формулювання у підручниках та науково-практичних коментарях до КК).

2. Оптимізація системи видів звільнення від покарання. До оптимізації системи видів звільнення від покарання було вирішено підійти комплексно та системно.

Трансформація інституту звільнення від кримінальної відповідальності в інститут звільнення від покарання. Рішення про трансформацію інституту звільнення від кримінальної відповідальності в інститут звільнення від покарання не було одностайним серед членів робочої групи. Проте більшість членів цієї групи (зокрема і автор цієї публікації) були глибоко переконані в тому, що нагальність такого законодавчого рішення зумовлена вагомими аргументами.

Зокрема, в кримінальному законодавстві більшості іноземних держав (на відміну від законодавства держав колишнього СРСР) встановлено лише норми про звільнення від покарання⁹. Неможливість, на думку вчених, застосування звільнення від кримінальної відповідальності осіб, яких ще не визнано вироком суду винуватими у вчиненому злочині, зумовлює необхідність заміни передбачених Кримінальним кодексом України видів звільнення від кримінальної відповідальності аналогічними видами звільнення

⁹ Олексій Горох, «Види звільнення від покарання за кримінальними кодексами деяких європейських держав», у *Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань*. Матеріали Міжнар. симпоз. (Львів, 23–24 верес. 2011 р.) (Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011), 140–4; Олексій Горох, «Види звільнення від покарання за кримінальним законодавством держав-учасниць СНД», у *10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн*. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 13–14 жовт. 2011 р.) (Харків: Право, 2011), 223–58.

від покарання¹⁰. Необхідність ухвалення такого законодавчого рішення зумовлена неузгодженістю інституту звільнення від кримінальної відповідальності з принципом презумпції невинуватості і, відповідно, принципом верховенства права¹¹. Як варіант розв'язання цієї проблеми окремі українські вчені пропонували навіть внести зміни до ч. 1 ст. 62 Конституції України, вилучивши з неї вказівку на встановлення винуватості особи виключно обвинувальним вироком суду¹².

Доречно зазначити, що проблема конституційності інституту звільнення особи від кримінальної відповідальності у 2011 р. стала предметом дискусії між Главою держави та парламентом під час ухвалення Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про застосування амністії в Україні” та інших законодавчих актів України». Як відомо, ця дискусія вирішилася на користь законодавця¹³. Відповідно до статей 1, 2 цього Закону застосування амністії не дозволяється щодо осіб, вину яких не доведено в законному порядку і не встановлено обвинувальним вироком суду¹⁴. Вирішення парламентом цього принципового питання в Законі України «Про застосування амністії в Україні» зумовлює, на нашу думку, вирішення подальшої долі інституту звільнення від кримінальної відповідальності в цілому, а не лише амністії як одного з видів звільнення від кримінальної відповідальності.

¹⁰ Александр Костенко, «О криминологических основаниях реформирования уголовной юстиции в Украине», *Криминология в Україні та протидія злочинності*, ред. М. П. Орзіх, В. М. Дрьомін (Одеса: Фенікс, 2008), 20–6; Александр Костенко, «“Соціально-натуралістична” юриспруденція – доктринальна основа для правової реформи в Україні», *Часопис Київського університету права* 4 (2011): 313; Микола Хавронюк, «Дифференціація кримінальної відповідальності: чи кримінальна безвідповідальність?», *Підприємство, господарство і право* 8 (2009): 6–7.

¹¹ Микола Коржанський, *Презумпція невинуватості і презумпція вини* (Київ: Атіка, 2004), 47–55; Сергій Шапченко, «Принцип верховенства права і Кримінальний кодекс України 2001 року: деякі теоретичні, законодавчі та правозастосовчі проблеми», *Законодавство України: Науково-практичні коментарі* 5 (2002): 87–8; Станіслав Яценко, «Принцип презумпції невинуватості та інститут звільнення від кримінальної відповідальності в міжнародному праві, праві України та деяких інших європейських та азійських держав: порівняльно-правовий аспект», *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки* 65–66 (2005): 59; Станіслав Яценко, «Чи відповідає Конституції України інститут звільнення від кримінальної відповідальності?», *Право України* 9 (2011): 158–66.

¹² Олександр Дудоров, «Про конституційність інституту звільнення від кримінальної відповідальності», *Вісник Національної академії прокуратури України* 1 (2009): 40–7.

¹³ Олексій Горох, «Щодо історії оновлення законодавства про застосування амністії в Україні», у *Проблеми правового регулювання і практики застосування амністії та помилування*. Матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Луганськ, 6–20 лют. 2012 р.) (Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012), 7–10.

¹⁴ *Голос України* 116 (2011), 30 черв.

Наведене зумовило трансформацію інституту звільнення від кримінальної відповідальності в субінститут непризначення покарання, в якому виокремлено положення про непризначення покарання у зв'язку з позитивною поведінкою особи після вчинення кримінального правопорушення (ст. 3.3.2 проєкту нового КК). Положення запропонованої норми перейняли зі своїми особливостями від інституту звільнення від кримінальної відповідальності два загальних види: 1) непризначення покарання у зв'язку з примиренням вимушеного з потерпілою особою (ч. 1 ст. 3.3.2 проєкту нового КК); 2) непризначення покарання у зв'язку з дійовим каяттям (ч. 2 ст. 3.3.2 проєкту нового КК), а також сім спеціальних видів непризначення покарання у зв'язку з позитивною поведінкою особи після вчинення кримінального правопорушення (частини 3–9 ст. 3.3.2 проєкту нового КК). При цьому до трансформованого субінституту звільнення від призначення покарання не потрапили дещо вже неактуальні (застарілі) положення – про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 чинного КК).

Передбачено, що вирішення питання про непризначення покарання у зв'язку з позитивною поведінкою особи після вчинення кримінального правопорушення, у випадках, передбачених ч. 1 ст. 3.3.2 проєкту нового КК, здійснюватиметься на підставі угоди про примирення, а у випадках, передбачених частинами 2–9 цієї статті, – на підставі угоди про співпрацю (ч. 10 ст. 3.3.2 проєкту нового КК). Рішення прокурора про відмову від укладання угоди про співпрацю робоча група пропонує зробити оскаржуваним вищестоящому прокурору (для цього потрібно внести зміни до КПК).

Систематизація видів звільнення від покарання, передбачених у законодавстві кримінального блоку. Про безсистемність системи видів звільнення від покарання автор цієї праці писав раніше¹⁵.

На думку автора, система видів звільнення від покарання – це сукупність встановлених законом взаємодіючих між собою та об'єднаних однією ідеєю соціально зумовлених видів звільнення від покарання (елементів системи), на якій ґрунтуються відповідні підсистеми видів звільнення від покарання. Набір видів звільнення від покарання в цій системі не має бути безладним; він має утворювати складний інтегрований комплекс якісно визначених, взаємопов'язаних

та взаємодіючих елементів, яким притаманна цілісна структура. Адже системна узгодженість положень Кримінального кодексу України є найважливішим правилом законодавчої техніки, від його дотримання залежить «якість» самого кримінального закону¹⁶.

Систематизацію видів звільнення від покарання автор запропонував зробити з урахуванням стадії кримінального провадження, у межах якої суд буде вирішувати питання про застосування різних за ступенем суворості правових наслідків для засудженого видів звільнення від покарання. Цю пропозицію підтримали колеги.

На стадії *досудового розслідування* переважно має спрацьовувати субінститут непризначення покарання з двома його видами: 1) непризначення покарання у зв'язку з позитивною поведінкою особи після вчинення кримінального правопорушення (ст. 3.3.2 проєкту нового КК) та 2) непризначення покарання у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 3.3.2 проєкту нового КК). Утім, ці різновиди звільнення від покарання можуть бути застосовані також і на стадії *судового провадження*.

На стадії *судового провадження* суд може застосувати положення трьох інших субінститутів: невиконання призначеного покарання, відстрочення виконання призначеного покарання, зупинення виконання покарання. При цьому *під час ухвалення вироку* суд може застосувати лише три різновиди із зазначених субінститутів: 1) невиконання під умовою призначеного ув'язнення на певний строк (ст. 3.3.4 проєкту нового КК); 2) відстрочення виконання призначеного покарання у зв'язку з хворобою (ст. 3.3.7 проєкту нового КК); 3) відстрочення виконання призначеного покарання у зв'язку з особливою обставиною (ст. 3.3.8 проєкту нового КК). Інші різновиди звільнення від покарання – лише під час виконання вироку.

Акцентуємо увагу на тому, що *до відбування покарання* засудженим призначеного покарання суд може застосувати невиконання призначеного покарання у зв'язку із закінченням строків давності його виконання (ст. 3.3.5 проєкту нового КК). Своєю чергою *під час відбування покарання* суд має дискрецію на застосування: невиконання призначеного покарання за діяння, кримінальна відповідальність за яке скасована (ст. 3.3.6 проєкту нового КК); відстрочення виконання призначеного покарання у зв'язку з хворобою

¹⁵ Олексій Горох, «Система видів звільнення від покарання за українським законодавством кримінального блоку», *Evropský politický a právní diskurz* 2(6) (2015): 201–7.

¹⁶ П. Андрушко, «Системное согласование положений уголовного кодекса», в *Системность в уголовном праве*. Материалы II Рос. конгресса уголов. права, состоявшегося 31 мая – 1 июня 2007 г. (Москва: ТК Велби, Проспект, 2007), 31.

(ст. 3.3.7 проєкту нового КК); зупинення під умовою виконання ув'язнення на певний строк (ст. 3.3.9 проєкту нового КК) та зупинення під умовою виконання довічного ув'язнення (ст. 3.3.10 проєкту нового КК).

Зауважимо, що до наступної групи різновидів звільнення від покарання, що можуть застосовуватися на певній стадії кримінального провадження, суд має переходити лише в тому разі, якщо немає підстав для застосування різновидів з попередньої групи. Запропонований нами підхід відображає найбільш типові та значущі для засудженого в кримінально-правовому розумінні наслідки застосування різновидів звільнення від покарання, що мають певну ієрархічну послідовність.

Під час систематизації видів звільнення від покарання було вирішено проблему забезпечення системності зовнішніх зв'язків системи видів звільнення від покарання в межах законодавства кримінального блоку.

Кримінальний процесуальний кодекс містить положення, що передбачають можливість відстрочки виконання вироку (ст. 536 КПК). Передусім зазначимо, що положення цієї процесуальної норми створюють конкуренцію з матеріальними нормами у сфері звільнення від покарання. Зокрема, у суду може постати питання про те, яку норму він має застосовувати у разі встановлення тяжкої хвороби засудженого, що виникла після постановлення вироку і перешкоджає відбуванню покарання засудженим: ч. 2 ст. 84 КК чи п. 1 ч. 1 ст. 536 КПК? Вважаємо, що так само перебувають у певній конкуренції і норми, передбачені статтями 79, 83 КК та п. 2 ч. 1 ст. 536 КПК. Вирішити суду питання про застосування до вагітної засудженої (чи засудженої, що має малолітніх дітей) тієї чи іншої норми, на нашу думку, не завжди просто.

Вважаємо, що з урахуванням характеру субординації процесуальних норм стосовно матеріальних норм застосовуватися в таких ситуаціях мають саме матеріальні норми.

Водночас, окрім створення окремими положеннями цієї процесуальної норми конкуренції з певними матеріальними нормами у сфері звільнення від покарання, законодавець також утворив колізію норм Кримінального процесуального та Кримінального кодексів України. Адже в кримінальному законодавстві не передбачено можливості звільнення від відбування покарання з тих підстав, що негайне відбування покарання може потягти за собою винятково тяжкі наслідки для засудженого або його сім'ї через особливі обставини (пожежа, стихійне лихо,

тяжка хвороба або смерть єдиного працездатного члена сім'ї тощо). Названі обставини закріплено як підставу відстрочки виконання вироку виключно в кримінальному процесуальному законодавстві (п. 3 ч. 1 ст. 536 КПК).

У юридичній літературі слушно зазначається, що правовідносини, які регулюються нормами інституту звільнення від покарання, є матеріальними правовідносинами, оскільки суд вирішує питання про звільнення по суті, а не виконує лише порядок звільнення, закріплений у законі. Саме тому, що норми, які передбачають різні види звільнення від покарання, підстави та умови їх застосування, мають матеріальний характер, вони розміщені в кримінальному законі. Введення таких норм, застосування яких тягне припинення матеріальних правовідносин, у процесуальне законодавство є помилковим¹⁷.

У всіх членів робочої групи, як і в інших українських учених¹⁸, не викликає сумніву, що ст. 536 КПК України регулює матеріальні правовідносини інституту звільнення від покарання. Слушно зазначається, що відстрочка виконання вироку, як і інші види звільнення від покарання, має регламентуватися кримінальним законом з огляду на матеріальний характер кримінально-правових відносин, що виникають під час звільнення засуджених від відбування покарання¹⁹. Такий підхід використано, до речі, у білоруському кримінальному законодавстві, яке передбачає у разі надзвичайних обставин не відстрочку вироку, а саме звільнення від відбування покарання (ст. 94 КК Республіки Білорусь)²⁰.

З урахуванням наведеного робоча група підтримала наукову позицію і пропозицію автора публікації про переміщення та вдосконалення положень ст. 536 КПК України до розділу 3.3 проєкту нового КК («Звільнення від покарання»). Вдосконалені положення закріплено в ст. 3.3.7 проєкту нового КК, що регламентує питання відстрочення виконання призначеного покарання у зв'язку з особливою обставиною.

¹⁷ *Енциклопедія уголовного права*, т. 10, «Освобождение от уголовной ответственности и наказания» (Санкт-Петербург: Изд. проф. Малинина, 2008), 619–20.

¹⁸ Віра Навроцька, «Проблеми співвідношення та застосування КК України 2001 р. та нового КПК 2012 р.», у *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення*. Тези доп. та повідомл. учасників Міжнар. симп. (21–22 вересня 2012 р.) (Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012), 162–9.

¹⁹ Письменський, *Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України*, 92–4; *Енциклопедія уголовного права*, 619–20; Олександр Наумов, «Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років» (дис. канд. юрид. наук, Запоріжжя, 2015), 27.

²⁰ Уголовный кодекс Республики Беларусь, <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>.

Ще однією підставою для відстрочення виконання призначеного покарання у ст. 3.3.8 проєкту нового КК є хвороба засудженого. Зміна назви відомого виду звільнення від покарання (ст. 84 чинного КК) зумовлена міркуваннями про те, що хвороба – це не шлях до уникнення відповідальності. І у разі зникнення підстав для відстрочення виконання призначеного покарання, покарання щодо особи, яка одужала (або її стан поліпшився), має виконуватися (ч. 3 ст. 3.3.8 проєкту нового КК).

Під час удосконалення положень цього різновиду звільнення від покарання робоча група сприйняла аргументи автора публікації, що медична допомога має надаватися державою тяжко хворому засудженому невідкладно і своєчасно. На вирішення цього питання не має впливати час, коли така хвороба виникла (до чи після вчинення злочину). Також ми дійшли висновку про те, що звільнення від покарання за аналізованою підставою має бути застосовано навіть тоді, коли наявне в засудженого тяжке захворювання не входить до Переліку захворювань, які є підставою для подання до суду матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання. Адже вирішальним для застосування аналізованого виду звільнення від покарання має стати факт переконання суду, що захворювання, на яке страждає засуджений, є тяжким і перешкоджає йому відбувати покарання. Доречно зазначити, що на формування нових шляхів вирішення проблемних положень аналізованого виду звільнення від покарання вплинули положення Конституції України (статті 3, 28, 49), а також правові позиції Європейського суду з прав людини у справах «*Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia*», «*Kaverzin v. Ukraine*», «*Ukhan v. Ukraine*», «*Melnik v. Ukraine*», «*Yermolenko v. Ukraine*», «*Farbtuhs v. Latvia*», «*Oshurko v. Ukraine*»²¹.

Разом із введенням в інститут звільнення від покарання нових різновидів звільнення від покарання робоча група ухвалила рішення про виключення з нього складного в аспекті встановлення підстави для застосування різновиду – звільнення від покарання у зв'язку із втратою особою суспільної небезпечності (ч. 4 ст. 74 чинного КК).

²¹ *Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia* (Appl. no. 48787/99), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61886>; *Kaverzin v. Ukraine* (Appl. no. 23893/03), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110895>; *Ukhan v. Ukraine* (Appl. no. 30628/02), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90345>; *Melnik v. Ukraine* (Appl. no. 72286/01), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72886>; *Yermolenko v. Ukraine* (Appl. no. 49218/10), <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-154978>; *Farbtuhs v. Latvia* (Appl. no. 4672/02), <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-185649>; *Oshurko v. Ukraine* (Appl. no. 33108/05), <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-106150>.

Новели положень про амністію та помилування. Члени робочої групи вирішили виокремити амністію (ст. 3.5.1 проєкту нового КК) та помилування (ст. 3.5.2 проєкту нового КК) в самостійні види кримінально-правових засобів. Таке рішення робочої групи зумовлено декількома обставинами.

Передусім зазначимо, що положення про амністію та помилування мають специфічні особливості, що виходять за межі кримінального права²². Ядром амністії та помилування є конститутційно-правові норми²³. На відміну від видів звільнення від покарання, передбачених розділом 3.3 проєкту нового КК (які застосовуються за рішенням суду), амністія та помилування – прерогатива вищих органів державної влади²⁴. Рішення про амністію та помилування ухвалюються парламентом та Президентом України відповідно.

Також слід додати, що амністія та помилування передбачають застосування специфічних видів звільнення від покарання, про які не йдеться в розділі 3.3 проєкту нового КК: припинення подальшого виконання покарання та скорочення невідбутої частини покарання. Указом про помилування щодо особи, яка відбуває довічне ув'язнення, може бути також передбачено: а) заміну довічного ув'язнення після відбуття особою не менше 25 років цього покарання ув'язненням на строк не менше 10 років або б) припинення подальшого виконання покарання після відбуття особою не менше 35 років цього покарання. Указом про помилування у виняткових випадках може бути також передбачено закриття кримінального провадження щодо особи, у тому числі поєднане з обміном її на особу, яка утримується чи притягується до кримінальної відповідальності або засуджена на тимчасово окупованій території України чи в іноземній державі (ч. 6 ст. 3.5.2 проєкту нового КК). При цьому ані амністія, ані помилування не звільняють особу від виконання: а) штрафу як додаткового покарання, б) засобів безпеки та в) обов'язку щодо реституції та компенсації.

Інші новели амністії полягають у таких пропозиціях робочої групи: встановити обмеження на прийняття закону про оголошення амністії

²² В. Скибицкий, *Освобождение от уголовной ответственности и отбывания наказания* (Київ: Наук. думка, 1987), 66.

²³ Євген Бараш, Марина Рудницьких, ред., *Інститут помилування в Україні та світі* (Київ: ФОРМАНДИБА Т. П., 2018), 51; Ольга Совгіря, «Конституційно-правові засади інституту амністії в Україні», *Науковий вісник Чернівецького університету* 714 (2013): Правознавство: 55.

²⁴ Василь Маляренко, Анатолій Музика, *Амністія та помилування в Україні* (Київ: Атіка, 2007), 36.

не частіше одного разу на три роки або у зв'язку з особливою подією у житті суспільства (ч. 2 ст. 3.5.1 проекту нового КК); поширювати амністію лише на особу, яка на день набрання чинності законом про оголошення амністії відбула не менше однієї чверті строку покарання (ч. 5 ст. 3.5.1 проекту нового КК); закріпити чіткі правила застосування амністії (частини 6–10 ст. 3.5.1 проекту нового КК).

Вирішуючи питання про коло осіб, до яких амністія не може бути застосована, робоча група (з урахуванням підготовлених автором аргументів) врахувала положення міжнародного права, а також практику Європейського суду з прав людини, що зобов'язують національних законодавців встановити заборону на застосування цього виду звільнення від покарання до винних у міжнародних та воєнних злочинах, злочинах проти людства, умисному вбивстві, катуванні, жорстокому поводженні. Про це йдеться, зокрема, у зауваженнях № 20 до ст. 7 (щодо імплементації ст. 7 Конвенції) та резолюціях (зокрема 2002/79 від 25 квітня 2002 р. та 2003/72 від 25 квітня 2003 р.) Комітету ООН з прав людини, а також у зауваженнях загального порядку № 2 (щодо імплементації ст. 2) та резолюції 2005/81 від 21 квітня 2005 р. Комісії ООН з прав людини. Своєю чергою у справах «*Laurence Dujardin and others v. France*» та «*Marguš v. Croatia*»²⁵ Європейський суд з прав людини сформулював свої правові позиції щодо несправедливості застосування амністії за вчинення певних злочинів. З урахуванням наведених положень у ч. 6 ст. 3.5.1 проекту нового КК запропоновано встановити заборони на застосування амністії щодо осіб, які вчинили злочини, що грубо порушують права людини.

Своєю чергою новелами положень про помилування є закріплення правил застосування помилування (ч. 5 ст. 3.5.2 проекту нового КК) та встановлення з метою контролю громадськості обов'язку опублікування Указу про помилування чи відмову в помилуванні (ч. 6 ст. 3.5.2 проекту нового КК).

3. Вдосконалення правового регулювання видів звільнення від покарання. Під час реформування законодавства про звільнення від покарання було докладено зусиль до вдосконалення правового регулювання апробованих вітчизняною судовою практикою видів звільнення від покарання.

Новелою звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності є положення про те, що перебіг давності має зупинитися, якщо особі не оголошено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 4 ст. 3.3.3 проекту нового КК) або якщо вирок не звернено до виконання (ч. 5 ст. 3.3.5 проекту нового КК) через службове зловживання прокурора або працівника органу досудового розслідування. Випадки закінчення строків давності завдяки службовим зловживанням сторони обвинувачення в судовій практиці непоодинокі. Тому завдяки зазначеним положенням робоча група прагне заводити звільненню від покарання у зв'язку із закінченням строків давності через неоективні, створені умисно причини, зумовлені нерідко корупцією.

Вдосконалюючи положення про звільнення від відбування покарання з випробуванням (статті 75, 79 чинного КК) та умовно-дострокове звільнення від відбування покарання (ст. 81 чинного КК), робоча група відмовилася від абстрактного, незмістовного та складно встановлюваного на практиці поняття (що визначає матеріальну підставу для застосування аналізованих норм) – «виправлення засудженого». На практиці цей стан визначають через доволі розмиті критерії: «сумлінна поведінка» та «сумлінне ставлення до праці», що призводить до неоднакового застосування закону та нерідко – до корупції.

Тому замість неясного та неоднозначного поняття «виправлення засудженого» робоча група вирішила використати в положеннях про невиконання під умовою призначеного ув'язнення на певний строк (ст. 3.3.4 проекту нового КК) та зупинення під умовою виконання покарання (статті 3.3.9, 3.3.10 проекту нового КК) апробоване закордонною та вітчизняною практикою правозастосування поняття «ризик вчинення нового злочину».

На нашу думку, *ризик вчинення нового злочину* – ймовірність вчинення особою нового злочину, що впливає на застосування виду та міри кримінально-правового засобу, визначена з урахуванням психологічних, соціальних та правових характеристик особи (п. 47 ч. 2 ст. 1.3.1 проекту нового КК). При цьому для застосування невиконання під умовою призначеного ув'язнення на певний строк суд, з урахуванням висновків органу пробації, має встановити відсутність високого ризику вчинення злочину (ч. 1 ст. 3.3.4 проекту нового КК), а для зупинення під умовою виконання покарання – констатувати низький ризик вчинення особою нового злочину (частини 1 статей 3.3.9, 3.3.10 проекту

²⁵ *Marguš v. Croatia* (Appl. no. 16734/90), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144276>; *Laurence Dujardin and others v. France* (Appl. no. 4455/10), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85292>.

нового КК). Критерії визначення ризику вчинення нового злочину, беручи до уваги вагомість їх для визначення виду кримінально-правового засобу, автор запропонував закріпити в нормативному документі, в основу якого можуть бути покладені застосовані службою пробації Методичні рекомендації оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення повнолітніми особами, які вчинили кримінальні правопорушення (обвинувачуються у вчиненні кримінальних правопорушень) (затверджено Наказом Міністерства юстиції України від 26.06.2018 за № 2020/5). Слід визнати, що в цьому документі ризик вчинення особою нового злочину оцінюється на підставі зрозумілих та чітких показників.

Принциповою новелою для положень про невиконання під умовою призначеного ув'язнення на певний строк є можливість застосування судом пробаційного арешту (ст. 3.4.7 проекту нового КК). Він може бути застосований судом з урахуванням особливостей конкретного вчиненого злочину, особи засудженого, встановлення високого ризику вчинення нею нового злочину та інших висновків досудової доповіді органу пробації (ч. 4 ст. 3.3.4 проекту нового КК). На нашу думку, пробаційний арешт спрямований на, так би мовити, змістовне ознайомлення засудженого з тими негативними наслідками ізоляції від суспільства, які можуть настати для засудженого в результаті порушення пробаційних обов'язків.

Своєю чергою новелами зупинення під умовою виконання покарання (статті 3.3.9, 3.3.10 проекту нового КК) є закріплення з метою забезпечення прав потерпілих від злочину як підстав для застосування цих норм здійснення повністю чи значною мірою частково реституції та/або компенсації, а також виконання пробаційних обов'язків та засобів безпеки.

Робоча група не могла оминати увагою проблему закріплення в кримінальному законодавстві можливості умовно-дострокового звільнення від відбування довічного позбавлення волі.

На відміну від законодавства багатьох європейських держав чинний Кримінальний кодекс України такої можливості прямо не передбачає. Наразі умовно-дострокове звільнення осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, можливе лише після їх попереднього помилування. Такий законодавчий порядок не узгоджується з Рекомендаціями Rec (2003) 22 Комітету Міністрів Ради Європи «Про умовно-дострокове звільнення», в яких державам-членам наголошено на такому: «закон повинен зробити

умовно-дострокове звільнення доступним для всіх засуджених, у тому числі тих, які відбувають довічне ув'язнення» (п. 4a)²⁶.

Питання відсутності закріплення в кримінальному законодавстві для довічно ув'язнених прямої норми щодо їх умовно-дострокового звільнення від відбування покарання Європейський суд з прав людини не раз оцінював в аспекті ст. 3 Європейської конвенції у справах «*Vinter and Others v. The United Kingdom*», «*László Magyar v. Hungary*», «*Kafkaris v. Cyprus*»²⁷.

Доречно зазначити, що у справі «*Petukhov v. Ukraine (No. 2)*» Європейський суд констатував, що наявний в Україні механізм дострокового звільнення від довічного ув'язнення в порядку помилування не відповідає ст. 3 Конвенції «у зв'язку з тим, що покарання заявника у виді довічного позбавлення волі неможливо скоротити (§ 187)». При цьому Суд встановив, що від держави-відповідача вимагатиметься «впровадження реформи системи перегляду покарань у виді довічного позбавлення волі. Механізм такого перегляду повинен гарантувати перевірку у кожному конкретному випадку, чи обґрунтовано триваюче тримання під вартою законними пенологічними підставами, та має надавати засудженим до довічного позбавлення волі можливість передбачити з певним ступенем точності, що їм треба зробити, аби було розглянуто питання щодо їх звільнення, та за яких умов це можливо, відповідно до стандартів, розроблених практикою Суду» (§ 194)²⁸.

З урахуванням європейських стандартів та наведеної практики Європейського суду з прав людини робоча група в положеннях ст. 3.3.10 проекту нового КК висловила відповідні законодавчі пропозиції щодо врегулювання питання дострокового звільнення засуджених до довічного позбавлення волі. Зокрема, запропоновано передбачити можливість зупинення під умовою виконання довічного ув'язнення особі, яка: 1) відбула 25 років ув'язнення; 2) має низький ризик вчинення нового злочину; 3) здатна інтегруватися в суспільство та 4) здійснила повністю чи значною мірою частково реституцію та/або компенсацію (ч. 1 ст. 3.3.10 проекту нового КК).

²⁶ Recommendations N Rec (2003) 22 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member States on parole, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_665#Text.

²⁷ *Vinter and Others v. The United Kingdom* (Appl. nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122664>; *László Magyar v. Hungary* (Appl. no. 73593/10), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144109>; *Kafkaris v. Cyprus* (Appl. no. 21906/04), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85019>.

²⁸ *Petukhov v. Ukraine No. 2* (Appl. no. 41216/13), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-191703>.

Висновки

1. Вітчизняний інститут звільнення від покарання формувався протягом багатьох років. Удосконалення положень інституту звільнення від покарання на сучасному етапі зумовлено положеннями Конституції України, позитивними зобов'язаннями української держави в галузі прав людини, прогресивними положеннями кримінальних кодексів іноземних держав, апробованими правозастосовною практикою положеннями національного законодавства.

2. Основні новели інституту звільнення від покарання пов'язані зі зміною термінології інституту звільнення від покарання; оптимізацією системи видів звільнення від покарання (трансформацією інституту звільнення від кримінальної відповідальності в інститут звільнення від покарання; систематизацією видів звільнення від покарання, передбачених у законодавстві кримінального блоку; новелами в регламентації амністії та помилування); вдосконаленням правового регулювання апробованих практикою видів звільнення від покарання.

3. Трансформація інституту звільнення від кримінальної відповідальності в субінститут непризначення покарання зумовлена неузгодженістю інституту звільнення від кримінальної відповідальності з принципом презумпції невинуватості; гармонізацією українського кримінального законодавства із законодавством іноземних держав; тенденціями в національному законодавстві.

Субінститут непризначення покарання об'єднає передбачені в чинному КК загальні та

спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності.

4. Систематизацію видів звільнення від покарання, передбачених у законодавстві кримінального блоку, доцільно здійснити через групування видів звільнення від покарання з урахуванням стадії кримінального провадження, у межах якої суд буде вирішувати питання про їх застосування; вирішення проблеми забезпечення системності зовнішніх зв'язків системи видів звільнення від покарання в межах законодавства кримінального блоку; виключення неактуальних видів звільнення від покарання; урегулювання по-новому питань амністії та помилування.

5. Вдосконалення правового регулювання апробованих практикою видів звільнення від покарання відбулося шляхом встановлення законодавчих запобіжників на зловживання в практиці правозастосування положеннями про звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності; поліпшення положень про матеріальну підставу для застосування норм про невиконання під умовою призначеного ув'язнення на певний строк та зупинення під умовою виконання покарання; закріплення в зазначених вище видах звільнення від покарання положень, спрямованих на захист прав потерпілих та суспільства.

Вирішено проблему закріплення в кримінальному законодавстві можливості умовно-дострокового звільнення від відбування довічного позбавлення волі.

Члени робочої групи відкриті до обґрунтованої критики розроблених положень про звільнення від покарання, їх подальшого обговорення та вдосконалення.

Список використаної літератури

- Андрушко, П. «Системное согласование положений уголовного кодекса». В *Системность в уголовном праве*. Матеріали II Рос. конгресса уголов. права, состоявшегося 31 мая – 1 июня 2007 г., 30–4. Москва: ТК Велби, Проспект, 2007.
- Бараш, Євген, Марина Рудницьких, ред. *Інститут помилування в Україні та світі*. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018.
- Бержерон, Роберт К. *Правила нормпроекування*. Київ, 1999.
- Брящей, Руслан. «Звільнення від покарання як форма кримінально-правового реагування на вчинення злочину». Дис. канд. юрид. наук, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2016.
- Горох, Олексій. «Види звільнення від покарання за кримінальними кодексами деяких європейських держав». У *Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань*. Матеріали Міжнар. симпоз. (Львів, 23–24 верес. 2011 р.), 140–4. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011.
- Горох, Олексій. «Види звільнення від покарання за кримінальним законодавством держав-учасниць СНД». У *10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн*. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 13–14 жовт. 2011 р.), 223–58. Харків: Право, 2011.
- Горох, Олексій. «Щодо історії оновлення законодавства про застосування амністії в Україні». У *Проблеми правового регулювання і практики застосування амністії та помилування*. Матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Луганськ, 6–20 лют. 2012 р.), 5–11. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012.
- Горох, Олексій. «Система видів звільнення від покарання за українським законодавством кримінального блоку». *Evropský politický a právní diskurz* 2(6) (2015): 201–7. https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2015/2015-2-6/eppd_2015_2_6.pdf
- Дзейко, Жанна. «Стаття, глава, розділ закону як елемент його структури». *Європейські перспективи* 1 (2014): 5–10.
- Дудоров, Олександр. «Про конституційність інституту звільнення від кримінальної відповідальності». *Вісник Національної академії прокуратури України* 1 (2009): 40–7.
- Загиней, Зоя. *Кримінально-правова герменевтика*. Київ: АртЕк, 2015.
- Коржанський, Микола. *Презумпція невинуватості і презумпція вини*. Київ: Атіка, 2004.
- Костенко, Олександр. «О криминологических основаниях реформирования уголовной юстиции в Украине». У *Криминологія в Україні та протидія злочинності*, ред. М. П. Орзіх, В. М. Дрьомін, 20–6. Одеса: Фенікс, 2008.

- Костенко, Олександр. «“Соціально-наатуралістична” юриспруденція – доктринальна основа для правової реформи в Україні». *Часопис Київського університету права* 4 (2011): 309–13.
- Красницький, Іван. «Поняття, підстави та форми кримінальної відповідальності за кримінальним правом Франції та України: порівняльний аналіз». Автореф. дис. канд. юрид. наук, Львівський юрид. ін-т МВС України, 2005.
- Маляренко, Василь, Анатолій Музика. *Амністія та помилування в Україні*. Київ: Атіка, 2007.
- Навроцька, Віра. «Проблеми співвідношення та застосування КК України 2001 р. та нового КПК 2012 р.». У *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення*. Тези доп. та повідомл. учасників Міжнар. симп. (21–22 вересня 2012 р.), 162–9. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012.
- Наумов, Олександр. «Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років». Дис. канд. юрид. наук, Запоріжжя, 2015.
- Писменський, Євген. *Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України*, наук. ред. Олександр Дудоров. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014.
- Проект нового Кримінального кодексу України. <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>
- Скибицкий, В. *Освобождение от уголовной ответственности и отбывания наказания*. Киев: Наук. думка, 1987.
- Совгиря, Ольга. «Конституційно-правові засади інституту амністії в Україні». *Науковий вісник Чернівецького університету* 714: Правознавство (2013): 54–8.
- Тростяк, Зоя. *Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України*. Київ: Атіка, 2003.
- Хавронюк, Микола. «Диференціація кримінальної відповідальності: чи кримінальна безвідповідальність?» *Підприємництво, господарство і право* 8 (2009): 3–7.
- Шапченко, Сергій. «Принцип верховенства права і Кримінальний кодекс України 2001 року: деякі теоретичні, законодавчі та правозастосовчі проблеми». *Законодавство України: Науково-практичні коментарі* 5 (2002): 89–92.
- Енциклопедія уголовного права*. Т. 10, «Освобождение от уголовной ответственности и наказания». Санкт-Петербург: Изд. проф. Малинина, 2008.
- Яценко, Станіслав. «Чи відповідає Конституції України інститут звільнення від кримінальної відповідальності?» *Право України* 9 (2011): 158–66.
- Яценко, Станіслав. «Принцип презумпції невинуватості та інститут звільнення від кримінальної відповідальності в міжнародному праві, праві України та деяких інших європейських та азійських держав: порівняльно-правовий аспект». *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки* 65–66 (2005): 57–61.

Bibliography

- Andrushko, P. “Systemne soglasovanie polozhenii ugovornogo kodeksa” [“Systemic coordination of the provisions of the criminal code”]. In *Sistemnost v ugovornom prave: materialy II Ros. kongressa ugovov. prava, sostoiavshegosia 31 maia – 1 iunია 2007 g.* [Consistency in criminal law: materials of II Russian congress criminal law held May 31 – June 1, 2007], 30–4. Moscow: TC Welby, Prospect, 2007 [in Russian].
- Barash, Yevhen, and Maryna Rudnytskykh, ed. *Institut pomyluvannia v Ukraini ta sviti* [Institute of pardon in Ukraine and the world]. Kyiv: FOP Kandyba T. P., 2018 [in Ukrainian].
- Bergeron, Robert C. *Regles de redaction legislative = Legislative drafting rules*. Kyiv, 1999 [in Ukrainian].
- Briashchei, Ruslan. “Zvylnennia vid pokarannia yak forma kryminalno-pravovoho reahuvannia na vchynennia zlochynu” [“Release from punishment as a form of criminal law response to the crime”]. PhD. diss., Taras Shevchenko National University of Kyiv, 2016 [in Ukrainian].
- Dudorov, Olexander. “On constitutionality of release from criminal responsibility institution.” *Bulletin of the National Academy of the Prosecutor’s Office of Ukraine* 1 (2009): 40–7. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2009_1_9 [in Ukrainian].
- Dzeiko, Zhanna. “Stattia, hlava, rozdil zakonu yak element yoho struktury” [“Article, chapter, section of the law as an element of its structure”]. *European Perspectives* 1 (2014): 5–10. http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2014_1_3 [in Ukrainian].
- Enciklopediia ugovornogo prava. T. 10, “Osvobozhdenie ot ugovornoj otvetstvennosti i nakazaniia”* [Encyclopedia of Criminal Law. Vol. 10, “Release from criminal liability and punishment”]. St. Petersburg: Professor Malinin Publishing House, 2008 [in Russian].
- Gorokh, Oleksiy. “Vydy zvylnennia vid pokarannia za kryminalnymy kodeksamy deiakyykh yevropeyskykh derzhav” [“Types of release from punishment under the criminal codes of some European countries”]. In *Kryminalnyi kodeks Ukrainy: 10 rokiv ochikuvan: materialy Mizhnar. sympoz. (Lviv, 23–24 veres. 2011 r.)* [Criminal Code of Ukraine: 10 years of expectations: materials International symposium (Lviv, September 23–24, 2011)], 140–4. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs, 2011 [in Ukrainian].
- Gorokh, Oleksiy. “Vydy zvylnennia vid pokarannia za kryminalnym zakonodavstvom derzhav-uchasnyts SND” [“Types of release from punishment under the criminal law of the C.I.S. member states”]. In *10 rokiv chynnosti Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: problemy zastosuvannia, udoskonalennia ta podalshoi harmonizatsii iz zakonodavstvom yevropeyskykh krain: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 13–14 zhovt. 2011 r.)* [10 years of the Criminal Code of Ukraine: problems of application, improvement and further harmonization with the legislation of European countries: materials of the International scientific and practical conference (Kharkiv, October 13–14, 2011)], 223–58. Kharkiv: Pravo, 2011 [in Ukrainian].
- Gorokh, Oleksiy. “Shchodo istorii onovlennia zakonodavstva pro zastosuvannia amnistii v Ukraini” [“On the history of updating the legislation on the application of amnesty in Ukraine”]. In *Problemy pravovoho rehulivannia i praktyky zastosuvannia amnistii ta pomyluvannia: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. (Luhansk, 6–20 liut. 2012 r.)* [Problems of legal regulation and practice of amnesty and pardon: materials of the International scientific and practical Internet conference (Luhansk, February 6–20, 2012)], 5–11. Luhansk: LDUVS named after E. O. Didorenko, 2012 [in Ukrainian].
- Gorokh, Oleksiy. “System of types of release from punishment by Ukrainian legislation of the criminal bloc”. *Evropský politický a právní diskurz* 2(6) (2015): 201–7. https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2015/2015-2-6/eppd_2015_2_6.pdf [in Ukrainian].
- Khavroniuk, Mykola. “Dyferentsiatsiia kryminalnoi vidpovidalnosti: chy kryminalna bezvidpovidalnist?” [“Differentiation of criminal liability: or criminal irresponsibility?”]. *Pidpriemnystvo, gospodarstvo i pravo* [Entrepreneurship, Economy and Law] 8 (2009): 3–7 [in Ukrainian].
- Korzhansky, Mykola. *Prezumptsiia nevinovatosti i prezumptsiia vynu* [Presumption of innocence and presumption of guilt]. Kyiv: Atika, 2004 [in Ukrainian].
- Kostenko, Olexsandr. “O kryminologicheskikh osnovaniakh reformirovaniia ugovornoj iusticii v Ukraine” [“On the criminological foundations of criminal justice reform in Ukraine”]. In *Kryminolohiia v Ukraini ta protydiia zlochynnosti* [Criminology in Ukraine and counteraction to crime], edited by M. P. Orzikh, V. M. Dryomin, 20–6. Odessa: Phoenix, 2008 [in Russian].

- Kostenko, Oleksandr. "«Sotsialno-naturalistychna» yurysprudentsiia – doktrynalna osnova dlia pravovoi reformy v Ukraini" ["«Social-naturalistic» jurisprudence – the doctrinal basis for legal reform in Ukraine"]. *Law Review of Kyiv University of Law* 4 (2011): 309–13. <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/view/41/4-2011-pdf> [in Ukrainian].
- Krasnytskyi, Ivan. "Concepts, reasons and forms of the criminal responsibility according to the Criminal Law of France and Ukraine: comparative analysis." PhD diss., Lviv, 2005. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/320> [in Ukrainian].
- Malyarenko, Vasyi, and Anatolii Muzyka. *Amnistiiia ta pomyluvannia v Ukraini [Amnesty and pardon in Ukraine]*. Kyiv: Attica, 2007 [in Ukrainian].
- Naumov, Oleksandr. "Zvlnennia vid vidbuvannia pokarannia z vyprovuvanniam vahitnykh zhinok i zhinok, yaki maiut ditei vikom do semy rokiv" ["Release from serving a sentence with probation of pregnant women and women with children under the age of seven"]. PhD diss., Zaporizhzhia, 2015 [in Ukrainian].
- Navrotska, Vira. "Problemy spivvidnoshennia ta zastosuvannia KK Ukrainy 2001 r. ta novoho KPK 2012 r." ["Problems of correlation and application of the Criminal Code of Ukraine in 2001 and the new CPC in 2012"]. In *Kryminalnyi kodeks Ukrainy 2001 r.: problemy zastosuvannia i perspektyvy udoskonalennia: tezy dopovidei ta povidomlen uchasnykiv Mizhnarodnoho sympoziumu (21–22 veresnia 2012 r.) [Criminal Code of Ukraine in 2001: problems of application and prospects for improvement: abstracts of reports and reports of participants of the International Symposium (September 21–22, 2012)]*, 162–9. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs, 2012 [in Ukrainian].
- Pysmennyi, Yevhen. *Theoretical and applied problems of release from punishment and its serving under the criminal law of Ukraine*, edited by O. O. Dudorov. Luhansk: LDUVS named after E. O. Didorenko, 2014. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/jspui/handle/123456789/238> [in Ukrainian].
- Proiekt novoho Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Draft new Criminal Code of Ukraine]. <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> [in Ukrainian].
- Shapchenko, Serhii. "Pryntsyp verkhovenstva prava i Kryminalnyi kodeks Ukrainy 2001 roku: deiaki teoretychni, zakonodavchi ta pravozastosovchi problemy" ["The principle of the rule of law and the Criminal Code of Ukraine in 2001: some theoretical, legislative and law enforcement issues"]. *Zakonodavstvo Ukrainy: Naukovo-praktychni komentari [Legislation of Ukraine: Scientific and practical comments]* 5 (2002): 89–92 [in Ukrainian].
- Skibitckyy, V. *Osvobozhdenie ot ugovnoyi otvetstvennosti i otbodyaniia nakazaniia [Release from criminal liability and serving a sentence]*. Kyiv: Naukova dumka, 1987 [in Russian].
- Sovhyria, Olha. "Konstyutsiino-pravovi zasady instytutu amnistii v Ukraini" ["Constitutional and legal principles of the institution of amnesty in Ukraine"]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu [Scientific Bulletin of Chernivetskiy University]* 714: Jurisprudence (2013): 54–8 [in Ukrainian].
- Trostiuk, Zoia. *Poniatnyi aparat Osoblyvoi chasty Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Conceptual apparatus of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine]*. Kyiv: Atika, 2003 [in Ukrainian].
- Yatsenko, Stanislav. "Pryntsyp prezumptsii nevinovatosti ta instytut zvlnennia vid kryminalnoi vidpovidalnosti v mizhnarodnomu pravi, pravi Ukrainy ta deiakykh inshykh yevropeiskykh ta aziiskykh derzhav: porivnialno-pravovyi aspekt" ["The principle of presumption of innocence and the institution of release from criminal liability in international law, the law of Ukraine and some other European and Asian states: a comparative legal aspect"]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal Sciences* 65–66 (2005): 57–61 [in Ukrainian].
- Yatsenko, Stanislav. "Chy vidpovidaie Konstytutsii Ukrainy instytut zvlnennia vid kryminalnoi vidpovidalnosti?" ["Does the institution of release from criminal liability comply with the Constitution of Ukraine?"]. *Pravo Ukrainy [Law of Ukraine]* 9 (2011): 158–66 [in Ukrainian].
- Zahynei, Zoia. *Kryminalno-pravova hermenevtyka [Criminal law hermeneutics]*. Kyiv: ArtEk, 2015 [in Ukrainian].

Oleksiy Gorokh

RELEASE FROM PUNISHMENT UNDER THE DRAFT NEW CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Reforming criminal law leads to the emergence of new or improvement of existing legal institutions, which actualizes the conduct of thorough research. The purpose of the article is seen in the definition of the author's vision of the model of the institution of release from punishment in the draft of the new Criminal Code of Ukraine. To achieve this goal using historical and legal, comparative, dialectical, systemic, hermeneutic and other methods, we critically analyzed national and foreign legislation, doctrinal provisions, and highlighted the proposals for the draft of the new Criminal Code of Ukraine.

According to the results of the study, the main novelties of reforming the legal institution of release from punishment are substantiated. The considerations guided by the working group on the development of the new criminal legislation in formulating new legislative provisions are given.

The necessity of changing the terminology of the institute of release from punishment is proved. The expediency of enshrining in the legislation new sub-institutions of the institute of release from punishment is substantiated: non-sentencing; non-execution of the sentencing; deferral of execution of sentencing; suspension of execution of punishment.

Arguments concerning expediency of optimization of the system of types of release from punishment are resulted. It is argued that the institution of release from criminal liability is inconsistent with the principle of presumption of innocence. In this regard, the expediency of transforming this legal institution into an institution of release from punishment has been proven. The ways of systematization of types of release from punishment provided in the legislation of the criminal block are defined. The types of release from punishment have been systematized taking into account the stage of criminal proceedings. The way of solving the problem of ensuring the system of external relations of the system of types of release from

punishment within the legislation of the criminal bloc is highlighted. A new vision of amnesty and pardon regulation is proposed.

The urgency of improvement in the new legislation of legal regulation of the types of release from punishment tested in practice is argued: in connection with the expiration of the statute of limitations; release from serving a probation sentence; parole.

Demonstrated as positive obligations of the state in the field of human rights have influenced the design of provisions on exemption from punishment for illness, parole, amnesty. Legislative proposals have been made to settle the issue of early release of convicts sentenced to life imprisonment.

Keywords: institute of release from punishment; systematization of types of release from punishment; release from criminal liability; draft of the new Criminal Code of Ukraine.

Матеріал надійшов 29.09.2021

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)